

LIJU CISIN

PROBLEM
TRI TELA

Prvi roman trilogije
BESEDE O ZEMLJINOJ PROŠLOSTI

S kineskog preveo
Bojan Tarabić

■ Laguna ■

Naslov originala

刘慈欣
三体

Copyright © 2006 by 刘慈欣 (Liu Cixin)

Serbian translation rights authorized by China Educational
Publications Import & Export Corporation Ltd.
All rights reserved.

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

PROBLEM TRI TELA

Prvi deo:
Tiho proleće

Godine bezumlja

Kina, godina 1967.

[1]

Crvenogardejci* već dva dana kidišu na položaje brigade „Dvadeset osmi april“. Crvene zastave lepršaju oko zdanja poput vatre koja žudi za ogrevom. U srcu komandanta Crvene garde tuče nemir, ali ne zbog toga što se plaši branilaca. Tih dvesta zelenih brigadirskih duša nisu se mogle meriti s njegovim prekaljenim borcima, čije se veze tkaju još od 1966. godine i početka Kulturne revolucije. On se plašio desetak železnih peći punih eksploziva, prikopčanih na detonatore. Te peći nikada nije video, ali ih je osećao kao što opiljci gvožđa osećaju prisustvo magneta. Ako neko od branilaca bude lak na okidaču, vatrena stihija će ih sve zajedno progutati,

* Crvena garda je naziv za studentski pokret koji je mobilisao Mao Cedung za vreme Kulturne revolucije. Pokret se ispočetka bavio kritikom buržoaskih elemenata u akademskim slojevima kineskog društva, da bi s vremenom prerastao u svojevrsnu paravojnu formaciju. – Sve napomene su prevodiočeve, sem onih uz koje je naznačeno drugačije.

a mladi dvadesetosmaši, otpadnici iz redova Crvene garde, bili su nesumnjivo spremni na takav korak. U poređenju s proverenim i pouzdanim članovima prve generacije, mlađi naraštaji crvenogardejaca ponašali su se kao čopor vukova u teranju, i bili bezumniji od najbezumnijih.

Na krovu visoke zgrade ukaza se vitka prilika mlade lepote koja razvi brigadirsku zastavu. Njen izlazak dočekan je pušćanim gromorom. A pucalo se iz svakojake gvožđurije: bilo je tu prastarih karabina američke proizvodnje, čeških mitraljeza, japanskih tridesetosmica iz Drugog svetskog rata, ali i novijih cevi poput pušaka iz standardnog arsenala Kineske narodne armije i automata ukradenih posle izlaska avgustovskog broja magazina *Crvena zastava*,* pa čak i poneki kineski dadao mač** i koplje. Ova paleta oružja pričala je sopstvenu, sažetu verziju savremene istorije.

Bezbroj usijanih brigadirskih glava već se svim srcem predalo ovoj opasnoj igri. Izlazili su na krovove, mahali zastavama, u megafone uzvikivali slogane i krilatice, i bacali letke na napadače. I svaki put bi ti hrabri ljudi uspevali da izmaknu kiši metaka i zarade slavu kojom će se dičiti. Devojka koja se maločas pojavila sigurno je bila uverena da i nju takva sreća prati.

Razvila je zastavu, koja je gorela kao mladost u njenim žilama, verovala da će plamen revolucije sažegnuti neprijatelje i da će iz vrele krvi biti sazdan vrlo novi svet.

* Magazin *Crvena zastava* bio je jedan od osnovnih propagandnih glasila za vreme Kulturne revolucije. Tako je u pomenutom avgustovskom broju stajalo da se narod mora obračunati sa kontrarevolucionarnim elementima u vojsci, pa su mnogi crvenogardejci, shvativši te reči doslovno, harali i krali po kasarnama i vojnim magacinima.

** Tradicionalni kineski mač koji se našao u naslovu jednog od najpoznatijih marševa za vreme sino-japanskog sukoba u Drugom svetskom ratu (Marš mačeva), pa se njegova upotreba često vezivala i za iskorenjivanje antikineskih elemenata tokom Kulturne revolucije.

Stajala je tako, kao opijena grimiznim snom, sve dok jedno tane ne otvori rupu u njenim grudima. Telo petnaestogodišnje devojke bilo je tako lagano da je metak jedva usporio dok je kopao crveni tunel, pa potom uz fijuk presekao vazduh iza nje. Mlada brigadirka pade zajedno sa zastavom. Činilo se pritom da ta majušna figura pada sporije od crvenog barjaka – lebdela je nalik na pticu kojoj se ne rastaje od nebesa.

Iz grla vojnika Crvene garde oteše se pobedonosni usklici. Nekolicina njih jurnula je do podnožja zgrade i stala da cepa zastavu brigade „Dvadeset osmi april“; drugi su pak dohvatili krhko telo, digli ga visoko, kao da je to ratni plen, a potom bacili ponad gvozdene kapije. Većina šiljaka koji su krasili veliku metalnu kapiju razmontirana je još na početku oružanih čarki. Međutim, dva su nekim čudom preživela pustošenje i spremno su prihvatila devojku, uspevši da je namah ožive.

Crvenogardejci se na to malo udaljiše, a onda raspališe po oklembesenom telu kao da je to najobičnija nepokretna meta na kojoj mogu da vežbaju gađanje. Salvu metaka devojka je primala kao blago rominjanje kiše. Njene ruke nalik lastarima na čokotu trzale su se s vremena na vreme, kao da pokušavaju da odagnaju nadolazeće kapljice. A onda je polovina njene lepe glave nestala u sudaru s metkom. Ostalo je samo jedno divno oko da pilji u plavetnilo šezdeset sedme. U tom oku nije bilo boli, u zenici su se zgusnule samo strast i čežnja.

Pravo govoreći, u poređenju s drugima ona je zaista imala sreće: stradalnički je položila život za ideale u koje je verovala.

[2]

Slični zastrašujući sukobi nicali su svuda po gradu. Podsećali su na rad bezbroj procesorskih jedinica koje su iz

opšteg meteža svodile račune Kulturne revolucije. Ludilo je nadiralo poput stihijne poplave koja zaliva grad, zalazeći i u najmanje kutke i budžake. Na obodima grada, tokom javnih optuživanja,* koja traju i po dva sata, sportski tereni znamenitih univerziteta ugošćavaju i po nekoliko hiljada ljudi.

Nastupilo je vreme velikih podela među revolucionarnim masama, pa su se suparnički tabori hvatali ukoštac na sijaset zamršenih načina. Na kampusu univerziteta Činghua bukne sukobi između crvenogardjaca, članova Revolucionarne radne grupe, radničkog sindikata i odseka vojne propagande.

Razmirice jednako produbljuju razdor i stvaraju nove grupe otpadnika, koje zbog različitih političkih pozadina i viđenja samo zaoštravaju ovaj okrutni sukob. Današnji skup biće, međutim, posvećen reakcionarnim i buržoaskim akademskim elementima, zajedničkoj meti svih grupa, bez obzira na druge nesuglasice. Tim nesrećnicima preostaje jedino da ćutke trpe napade sa svih strana.

Za razliku od drugih demona i aveti,** reakcionarni učenjaci imali su zajedničku karakterističnu crtu: naime, prilikom prvih talasa javnih optužbi pokazali su se krajnje svojeglavima, držali se umišljeno i nadmeno, te su baš tada i stradali u najvećem broju. U prestonici je tokom prvih četrdeset dana preko hiljadu i sedamsto duša nasmrtno isprebijano, pa su mnogi učeni ljudi odabrali drugačiji način da pobegnu od bezumlja. Zvučna imena – poput Lao Šea, Vu Hana, Đijen Bocana, Fu Leja, Džao Đijudžanga, Ji Čuna, Đije Vena, Haj

* Oblik javnog sramoćenja i psihofizičkog mučenja političkih neistomišljenika i klasnih razdornika tokom vladavine Mao Cedunga, a naročito tokom Kulturne revolucije (1966–1976), koji se često znao pretvoriti u linč.

** Termin (na kineskom 牛鬼蛇神 niúguǐ shéshén – demoni i duhovi) pozajmljen iz budističke demonologije; mahom se koristio za satanizaciju ljudi od pera i nauke tokom Kulturne revolucije.

Moa – svoje su nekada poštovane živote prekratila samoubistvom. Oni koji su preživeli početni pogrom, postepeno su utrnuti, i samo zahvaljujući toj mentalnoj ljušturi uspeli da sačuvaju razum. Prilikom javnih skupova tavorili bi u nekom stanju poludremeža, a prenuli bi se tek kada bi im se neko izderao u lice tražeći da mehanički ponove bezbroj puta izdeklamovana priznanja, koja su znali naizust. A onda su pojedinci doživeli i treću fazu: skupove koji traju od jutra do mraka i u svest, poput injekcija žive, urezuju živopisne slike, sve dok se umovi sazdani na znanju i zdravom razumu potpuno ne uruše: počeli su da veruju u svoju krivicu, i da su naneli štetu velikom zamahu revolucije; ridali su i kukali, pa je njihovo pokajanje bilo dublje i iskrenije od demona i aveti izvan redova intelektualaca.

Što se crvenogardejaca tiče, protivnici koji dožive drugi i treći stadijum bili su im dozlaboga dosadni. Samo je mučenje aveti iz prve kategorije moglo da ushiti njihove istrošene mozgovce. Prkosni protivnici revolucije bili su za njih nalik matadorima što se razmeću crvenim plaštom. Međutim, takvih je ostajalo sve manje. Na univerzitetu Činghua broj se sveo na jednog jedinog čoveka, pa su zato njega, kao nekakvu dragocenost, sačuvali za sam kraj javnog sramoćenja.

Je Džetai uspeo je da preživi do sada, pritom je i dalje ostao u prvoj fazi – nije priznavao krivicu, nije pomišljao da sebi oduzme život, čak nije ni oguglao kako treba.

Njegovo lice, kad je zakoračio na binu, slalo je samo jednu poruku: *Neka krst koji nosim bude još teži!* Crvena garda jeste mu izašla u susret, ali teret koji je nosio nije bio krst. Drugi prestupnici nosili su, naime, kape sa kalupom od bambusa, a za Je Džetaija izrađen je ram od čeličnih šipki. Oko vrata mu nije visila drvena tabla, već skalamerija od ploče s laboratorijske peći, na kojoj je upadljivim crnim

karakterima bilo ispisano njegovo ime, pa precrtano grubom crvenom farbom.

Je Džetajia su na binu izvela dva momka i četiri devojke, što je u odnosu na uobičajene okolnosti predstavljalo dvostruk broj pripadnika Crvene garde. Momci su koračali mirno, smelo, i bili slika i prilika mladih boljševika. Obojica su bila na četvrtoj godini studija teorijske fizike, Je Džetai im je predavao; devojke su zapravo bile tek curice, sa druge godine niže srednje škole* pripojene univerzitetu. Nosile su vojničku uniformu sa redenicima i kružile oko Je Džetajia kao četiri zelena ognja. Je Džetaijeva pojava uspjela je da razgali svetinu. Slogani kojima je najavljivano istrebljenje oživeli su s obnovljenom snagom i larmom, prelivši sve poput talasa.

Nakon što je sačekao da se početna halabuka stiša, jedan momak okrenuo se Je Džetaiju: „Je Džetai, ti važiš za eksperta iz mehanike. Pogledaj samo kako je velika i nezaustavljiva sila kojoj se suprotstavljaš! Jasno ti je da je tvoja borba beznadežna i da te tvrdoglavost samo u smrt može odvesti! Danas nastavljamo i nećemo uzalud trošiti reči. Tražimo iskren odgovor na sledeće pitanje, i bez lukavih dosetki, molim: jesi li, u periodu između 1962. i 1965. godine, na svoju ruku u nastavni program uvrstio teoriju relativiteta?“

„Teorija relativiteta odavno predstavlja jednu od osnova teorijske fizike. Bez nje nema ni uvoda u teorijsku fiziku“, odgovori Je Džetai.

* Struktura obrazovnog sistema u Kini je takva da nakon šest godina osnovnog obrazovanja daci prelaze u obavezne trogodišnje niže srednje škole; kasnije je moguće upisati se u višu srednju školu, koja takođe traje tri godine i nije zakonski obavezna. Ovaj obrazovni sistem u trajanju od dvanaest godina bio je, za vreme Kulturne revolucije, skraćen na deset, a potom i na svega devet godina.

„Laže!“, vrisnu jedna uniformisana devojka. „Ajnštajn je reakcionarni naučnik, trči kud ga pare vode, čak je američkoj imperijalističkoj bandi pomogao da napravi atomsku bombu! Mi moramo zbaciti crnu zastavu kapitalizma koja se vijori iza teorije relativiteta, moramo biti začetnici nauke koja ide rame uz rame s revolucijom!“

Je Džetai je ćutao osećajući težinu čelične kape i bolove u vratu zbog table na grudima. Smatrao je da dalja rasprava ne zavređuje nikakav odgovor. Iza njega su stajala namrštena lica bivših učenika. Devojka koja ga je nazvala lažovom delovala je najrazboritije i očigledno se spremala za ovaj skup. Maločas je, iza kulisa, krajičkom oka uspeo da primeti kako se preslišava.

Međutim, nekoliko takvih slogana ipak nije bilo dovoljno da sruše čoveka kao što je Je Džetai. To je brzo postalo jasno i crvenogardejcima, pa su pred učitelja postavili novo oružje – njegovu ženu. Je Džetaijeva supruga Šao Lin, takođe profesor fizike, izroni iz prvog reda i iskorači na binu. Na sebi je imala rasparenu zelenu uniformu – jasan pokušaj imitacije odeće kakvu su nosili pripadnici Crvene garde. Oni koji su je poznavali prisetili su se kako je na predavanja često dolazila odevena u raskošan ćipao,* tako da je njen trenutni izgled delovao neprikladno i izveštačeno.

„Je Džetai!“ Šao Lin pozva muža po imenu. Dala je sve od sebe da zvuči odlučno i stameno, ali pošto nije bila naviknuta na pozornicu, u glasu su joj se čuli izdajnički drhtaji. „Nisi ni sanjao da ću te ja potkazati? Kritikovati? Priznajem, bila sam žrtva tvoje prevare, ti si mi navukao koprenu reakcionarne nauke na oči i zaslepio me! Ali konačno sam se osvestila, i uz

* Ćipao je tradicionalna kineska haljina, krojena uz telo, sa malom uspravnom kragnom uz vrat, verovatno najprepoznatljiviji kineski odevni predmet u svetu.

pomoć ovih mladih predvodnika napokon stojim na pravoj strani – na strani revolucije! Na strani naroda!“ Šao Lin se tu okrenu publici pa nastavi: „Drugovi, revolucionarne mlade vođe, revolucionarni profesori i radnici, došlo je vreme da ukažemo na reakcionarnu prirodu Ajnštajnovne teorije! Ona u osnovi zagovara statičan model univerzuma i u potpunosti zanemaruje dinamične komponente, pa, shodno tome, tvrdi da je kosmos ograničen – što je, samo po sebi, bezočni imperijalistički idealizam...“

Dok je slušao propoved bez kraja i konca, Je Džetai se gorko osmehnu a kroz glavu mu je proletalo:

Lin, zar sam ja tebe nasamario? Pravo govoreći, ti si mom srcu i dalje zagonetka. Nekada sam tvome ocu ispredao hvalospeve o tome kako si pametna (srećom, rano je preminuo, pa sad ne mora da gleda ovu nesreću), a stari bi samo odmahnuo glavom i ponavljao kako njegova kći neće u akademskim vodama daleko dogurati. Na kraju bi uvek sledila ista rečenica, koja se za drugi deo mog života ispostavila kao poslovično tačna: Linlin je isuviše bistra. Da bi se bavio bilo kojom osnovnom teorijom, čovek mora biti glup – pa ne zove se džabe osnovna. Ako nije – slaba mu vajda.

Godinama kasnije shvatio sam koliko su te reči bile dubokoumne. Lin, ti si zaista genije: još pre nekoliko godina osetila si na koju stranu vetar duva, i pripremila se. Pa još dok si predavala u srednjoj školi, promenila si nazive zakona i konstanti: Omov zakon postao je Zakon otpora, Maksvelove jednačine nazivala si jednačinama elektromagnetizma, a Plankovu konstantu – kvantna konstanta...

Svojim učenicima govorila si da su sva naučna dostignuća plod narodne pameti, ali je drska ruka autoriteta te pronalazke predala kapitalističkim kvazinaučnicima, koji su jedva čekali da ih prisvoje. Međutim, uprkos svemu, revolucionari

te još uvek nisu istinski prihvatili. Uostalom, gde ti je crveni povez oko ruke sa natpisom – revolucionarni nastavni kadar? Došla si ovde praznih ruku, nisu ti ni Crvenu knjižicu* dali da poneseš. Ko te terao da se rodiš u čuvenoj akademskoj porodici stare Kine i da ti roditelji budu poznati naučnici?

Kad smo kod Ajnštajna, imaš i ti tu štošta da objasniš, i to više nego ja! U zimu dvadeset druge Ajnštajn je posetio Šangaj, a pošto je tvoj otac govorio nemački, bio je jedan od onih koji su dočekali uvaženog gosta. Više puta si mi istakla kako je tvoj otac zahvaljujući Ajnštajnovoj podršci krenuo putem fizike, a da si ti, sledeći njegov primer, pošla istim stopama. Ajnštajn ti dođe u neku ruku učitelj. Nekada si na to poznanstvo gledala s ponosom i ushićenjem. Kasnije sam saznao da ti je otac malo dogradio priču, premda iz najbolje namere. Ajnštajna je sreo samo jednom, i jedva da su pošteno i progovorili. Trinaestog novembra ujutru tvoj otac je bio u šetnji sa Ajnštajnom po Nandīnškoj ulici. Sa njima u društvu bili su još i dekan Univerziteta u Šangaju Ju Jouren, i glavni i odgovorni urednik novina Dagung bao Cao Gubing. Prilikom šetnje naišli ste na radnike koji su postavljali tucanik. Ajnštajn je zastao i u tišini posmatrao jednog radnika, tek stasalog momka odevenog u rite, žuljavih ruku i garava lica. Upitao je tvog oca koliko mladić zarađuje. Nakon što se učtivo raspitao o tome, tvoj otac je odgovorio da dečko zarađuje svega pet fena** na dan. To je bio taj jedini put da je razgovarao s velikim naučnikom čija su dostignuća promenila svet.

* Zvaničan naziv ove knjige je *Citati predsednika Maoa*, ali je na Zapadu poznatija kao *Crvena knjižica*, zbog džepnog formata u kom je često štampana. Sadržala je citate, političke komentare i upute Mao Cedunga, i bila obavezno štivo za vreme Kulturne revolucije, a njeno je neposredovanje često bilo kažnjavano.

** Fen je kineska novčana jedinica čija vrednost iznosi stoti deo juana, tako da se može posmatrati kao ekvivalent srpske pare.

Nisu razgovarali ni o fizici, niti o relativitetu, već o pukoj i hladnoj stvarnosti. Tvoj otac je pričao kako je Ajnštajn, čuvši odgovor, nastavio da ćutke posmatra kako trudbeničke šake ukočeno posluju. Lula u njegovim rukama bespomoćno je gorela, tokom celog događaja nije povukao ni jedan jedini dim. Tvoj otac se često prisećao ovoga i uz uzdahe govorio kako bi u Kini svaku poletnu zamisao dočekao sunovrat, zbog toga što je naša stvarnost previše turobna.

„Glavu dole!“

To je podviknuo jedan momak. Je Džetaiju nije bilo sasvim jasno da li to njegovi bivši učenici ispoljavaju tračak samilosti prema njemu. S jedne strane, svi prokazani i kritikovani ljudi morali su da glavu drže pognutom. S druge strane, to je značilo da će mu težak čelični šešir svakako spasti s glave, a ako bude gledao ispred sebe, nema smisla da mu ga ponovo stavljaju. Međutim, Je Džetai je na to samo visoko podigao pogled, njegov slabašni vrat jedva je držao udruženu težinu čelika kojim su ga nagizdali.

„Glavu dole, ti tvrdoglava reakcionarna bitango!“ Jedna devojka skinu opasač i ošinu Je Džetaija po glavi. Metalna kopča ostavila je trag na čelu, iz njega tren potom krenu krv. Je Džetaija udarac izbacila iz ravnoteže, ali je uprkos krvolip-tanju uspeo da se pribere.

Drugi momak žurno dodade: „Kad god si nam objašnjavao kvantnu mehaniku, usta su ti bila puna reakcionarnog govora!“

Klimnuo je glavom – znak Šao Lin da nastavi.

Šao Lin je svoju priliku jedva dočekala. Reči su joj sustizale jedna drugu, kao da njeno duševno zdravlje visi o koncu pa na ovaj način pokušava da izbegne potpuni slom živaca:

„Je Džetai, ove optužbe ne možeš poreći! Mnogo puta si učenicima solio pamet o kopenhagenskoj reakcionarnoj interpretaciji kvantne mehanike!“

„Takva interpretacija najpotpunije potvrđuje naše dosadašnje eksperimente i zapažanja“, čak i u ovako teškom času Je Džetaijev glas odisao je spokojem, a to je Šao Lin dodatno uplašilo i uznemirilo.

„Takvo objašnjenje drži da će posmatranje sa strane neuमितno dovesti do kolapsa talasne funkcije, što je samo još jedan oblik reakcionarnog idealizma, i to krajnje drskog!“

„Da li eksperimente treba da vodi filozofija, ili obratno?“

Je Džetaijeva iznenadna opaska uspjela je da nakratko pokoleba kolovođe.

Jedan momak dođe k sebi i izusti: „Razume se da svim eksperimentima prethodi velika marksistička misao!“

„Onda to znači da nam je filozofija po kojoj živimo pala s neba, što je protivno ideji da istinu spoznajemo uz pomoć iskustva, odnosno u suprotnosti s načinom na koji marksizam percipira svet oko sebe“, nije se predavao Je Džetai.

Šao Lin i dvojica studenata sad su ćutali kao zaliveni jer, za razliku od srednjoškolki, nisu mogli da se do te mere oglušaju o logiku. Međutim, devojke su se držale revolucionarnih metoda, za njih nedodirljivih. Ona koja je maločas udarila Je Džetaija ponovo je zamahnula, samo što su se ovaj put i ostale devojke mašile opasača. Njihova privrženost revoluciji morala je biti veća od one koju je ispoljila predvodnica, ili joj u najmanju ruku parirati. Momci u uniformama nisu se uplitali: bojali su se da će tako ispasti manji revolucionari, pa su odlučili da se drže postrance.

Naposletku, jednom momku mora da je bilo dosta toga batinanja – pokušao je da promeni temu:

„Predavao si ti i teoriju Velikog praska, a zna se da je to reakcionarna teorija prve vrste!“

„Možda će neko u budućnosti ovu teoriju i opovrgnuti, ali Hablov zakon i kosmičko mikrotalasno zračenje

potkrepljuju tvrdnju da je Veliki prasak verovatno najveći krivac za nastanak našeg univerzuma.“

„Sve same laži“, uzviknu Šao Lin, pa krenu da raspreda o Velikom prasku. Naravno, nije zaboravljala da svoju govoricu svaki čas začini tvrdnjama kako je na delu najobičniji reakcionizam. Uprkos tome, ovu teoriju srednjoškolke su primile kao potpunu novost, pa je najbistrija među njima morala da upita: „Dakle, čak je i vreme nastalo iz tog trenutka? A šta je bilo pre toga?“

„Ništa“, Je Džetai je odgovorio kao bilo kome drugom i mada su ga rane već mučile a težina kape pritiskala, uputio joj blagonaklon pogled: pred sobom je video tek jedno radoznalo dete.

„Kako... ništa? Reakcija! Čista reakcija!“, devojka je uplašeno zavapila, a potom se okrenula ka Šao Lin i molećivim pogledom zatražila pomoć.

Odmah ju je i dobila.

„Takva teorija samo čeka na ustoličenje Boga kao vladara sveta“, objasni Šao Lin mladařiji.

Na pomen Boga devojka konačno pronađe uporište i iskobelja se iz zbnjujućeg kovitlaca koji joj je rasturao misli. „Hoćeš da kažeš da Bog postoji?!“

„Ne znam“, odgovori Je Džetai.

„Šta kažeš?“

„Kažem da ne znam. Ako pod pojmom *Bog* podrazumevaš neku sveprisutnu svest van naše kosmogonije, onda ne mogu da tvrdim da li tako nešto postoji ili ne. Nauka svakako još nije pružila ubedljive dokaze ni u jednom smislu.“

Istini za volju, prebivajući sada u ovom košmaru, Je Džetai je polako naginjao uverenju da Bog ipak ne postoji.

Je Džetaijeva oprečna izjava samo je raspalila okupljenu masu. Igralište je eksplodiralo, a Je Džetaija zasula nova

kiša parola, vešto dirigovana od crvenogardejaca koji su se nalazili na bini.

„Dole reakcionarni autoritativac Je Džetai!“

„Dole reakcionarna nauka!“

„Dole reakcionarne doktrine!“

„Bog ne postoji, sve je to opijum za narod, koji su smislili vlastodršci!“

„Takvo gledište je više nego pristrasno“, mirno odgovori Je Džetai.

Mladaj revolucionarki pade mrak na oči pa odluči da s ovakvim neprijateljem više nema šta da se razgovara. Dohvatila je opasač i ustremila se ka profesoru, a njene tri drugarice su joj se brže-bolje pridružile. Je Džetai je bio visok čovek, pa su četrnaestogodišnjakinje morale da se dobro potrude kako bi ga pogodile u glavu. Nekoliko prvih udaraca zadobovalo je po čeličnoj kapi, ali je na kraju i ona spala. Kopče opasača padale su mu što po glavi, što po telu, sve dok se nije srušio. Devojke su to protumačile kao znak da je trijumf nadomak ruke, pa su dično nastavile s premlaćivanjem. Branile su svoje ideale i veru u revoluciju, opijene bleštavim zrakom što je pozornica istorije bacala na njih – bile su nadasve ponosne usled ispoljene hrabrosti.

„Drug Mao je rekao da reakciju treba vaspitavati kulturom, a ne batinom“, momci su se napokon smilovali, pa su sa Je Džetaija žurno svukli skoro pomahnitale devojke.

Međutim, stvar je već bila svršena: profesor je nepomično ležao na podu, kapci su mu bili napola spuštene, niz lice mu se slivala krv. Među zaludelom ruljom zavlada mrtvačka tišina. Jedino se potočić krvi kretao, meandrirajući sporo po bini, sve do njene ivice, odakle je stao da kaplje na neku staru škrinju. Kapanje krvi proizvodilo je zvuk nalik na bat koraka koji se udaljavaju.

Tišinu je odjednom razbio Šao Linin sumanuti grohot – bio je to znak da je konačno sišla s uma. Ludački smeh uplašio je sve prisutne, oni su se uzvrpoljili i skup je počeo da se osipa – kao da su svi gledali da se što pre odatle izgube. Na kraju je ispred bine ostala samo jedna osoba.

Bila je to Je Vendije, kći ubijenog profesora.

U trenutku dok su Je Džetaija lišavali života, ona je pokušala da se popne na binu, ali su je dograbila dva stara domara i šapnula joj da se ne igra glavom. Okupljene već beše obuzelo ludilo, tako da bi njena pojava samo razmahala taj bezumni pir. Vrištala je ona, i kukala iz sveg glasa, ali se njen vapaj utapao u parole i krike pomahnitale mase. Glas ju je izdao baš u trenutku kad su ljudi krenuli da napuštaju skup. Piljila je sad u očevo beživotno telo, neprolivene suze i zagušeni krici pomešale se, bespovratno, sa njenom krvlju, i ostadoše tamo za ceo život. Svetina se razišla, ali njeni udovi i dalje su se ponašali kao da ih je prikleštila domareva ruka: telo je odbijalo da se pokrene, cela je podsećala na kameni kip. Prošlo je dosta vremena pre nego što su joj se ukočena ramena opustila, a ona polako prišla bini, popela se i spustila kraj očevog tela. Uzela je njegovu hladnu šaku i zagledala se u daljinu. Kada su konačno došli da odnesu telo, Je Vendije je iz džepa izvukla jedan predmet i spustila ga u očevu šaku; bila je to njegova lula.

Osim Je Vendije na igralištu sad nije bilo žive duše. Ona odlučila da se vrati kući. Još dok je prilazila zgradi rezervisanoj za nastavni kadar, čula je kako se sa drugog sprata prolama avetinjski smeh. Ludački krešendo pripadao je osobi koja je nekada bila njena majka.

Okrenula se, potrčala i pustila da je noge nose kud im je volja.

Na kraju se obrela ispred vrata profesorke Žuan Ven. Tokom četiri godine studija profesorka Žuan bila joj je ne

samo najveća savetnica već i najprisnija prijateljica. Je Vendije je potom dve godine provela na postdiplomskim studijama iz astrofizike, u stvari sve dok nastava nije obustavljena usled meteža koji je zavladao početkom Kulturne revolucije. Za to vreme običavala je da se, izuzev svome ocu, poverava i profesorki Žuan. Profesorka je studirala na Kembridžu, pa je njen dom oduvek opčinjavao mladu Vendije. U njemu je bilo mnoštvo probranih knjiga, umetničkih slika i muzičkih ploča koje je donela sa putovanja po Evropi. Mogla se podičiti i klavirom, a na jednoj polici ležao je, uredno poređan, set lula, poput one kakvu je ona ostavila u očevoj ruci. Lule u profesorkinom domu bile su izrađene od egzotičnih mediteranskih materijala kao što su ružino drvo ili turski sepiolit. Činilo se da lule još uvek čuvaju tragove ruku i usana brojnih vrljih ljudi, kao da je njihova mudrost našla način da se stopi s tim drvetom, pa se, u tragovima, jednako luči, poput smole. Profesorka nikada nije imenovala uživaoce tih lula, ali je Vendije znala da je otac svoju na dar dobio upravo od Žuan Ven.

Ovaj prefinjeni, topli svet bio je luka u kojoj je nalazila pribežište od oluja koje su besnele napolju. U stvari, sve je to bilo pre premetačine i zaplene koju su izvršili crvenogardejci. Profesorku Žuan je za vreme Kulturne revolucije zadesila kob slična onoj koja je zadesila i ostatak učenog miljea. Tokom njenog javnog optuživanja, Crvena garda joj je oko vrata zavezala cipele sa visokom potpeticom a lice išarala karminom, kako bi pokazali da je živela gotovanskim kapitalističkim životom.

Je Vendije zakorači u profesorkin dom i odmah uoči da se u stanu više ne vide tragovi one bezobzirne premetačine. Žuan Ven je zalepila isečena uljana platna, prevrnuti klavir vratila je na mesto i očistila ga, iako je on sada bio samo nemi

saučesnik, jer su mu žice iskidane. Ono malo knjiga što joj nisu zaplenili, složila je pedantno na police.

Žuan Ven je sedela za radnim stolom, oči su joj bile sklopljene, a licem se širio izraz spokoja. Je Vendije priđe i pogladi profesorkinu kosu, pomilova joj ruke i lice – bila je hladna kao led. Doduše, Je Vendije je već na ulazu spazila praznu bočicu čija je etiketa jasno objavljivala da su se tu nekad nalazile pilule za spavanje. Stajala je još neko vreme u potpunoj tišini, a onda je izašla i više nije osećala tugu. Podsećala je na Gajgerov brojač koji se prezasio radijacije, pa sad ne pruža nikakav odziv, zasvagda se smirio na nuli. Kad se već okrenula da izađe, oseti da mora da poslednji put pogleda profesorku – Žuan Ven je na sebi imala otmene kaput, visoke potpetice i karmin na usnama.

Tiho proleće

Dve godine kasnije, planine Veliki Hingan

[1]

„Čuvaaaaj, pada!!!“

Dahurski ariš, debeo kao stubovi na Partenonu, tresnu uz strahovitu grmljavinu. Je Vendije oseti kako od siline udara podrhtava tlo. Uzela je sekiru i počela da kreše grane sa debla. Svaki put kada bi se latila ovog posla, imala je utisak da se nalazi na trupu palog diva. Povrh toga, često ju je pohodila misao: taj div je njen otac. Pred očima su joj i dalje igrale scene od pre dve godine, kada je prala očevo telo u mrtvačnici. Tragovi sekire po kori ariša kao da su preslikani bezbrojni ožiljci sa Je Džetaijevog tela.

Sto hiljada pripadnika Radne grupe za proizvodnju i izgradnju, raspoređenih u šest brigada i četrdeset jedan bataljon, razmyleli su se po šumama i pašnjacima Unutrašnje Mongolije. Mladi gradski umovi su u neistražena prostranstva poslali samo sa jednom namerom: da od svojih tela naprave bedem koji će biti prva linija odbrane

kinesko-mongolske granice pred sovjetskim revizionističkim silama i njihovim tenkovskim bataljonima što, u ime imperijalizma, gaze sve pred sobom. Uistinu, bila je to jedna od ključnih zamisli prilikom realizacije ovog poduhvata. Međutim, taj izmaštani sukob ostao je dalek kao planinski vrhovi na obzorju – vazda postojani, ali nepromenljivo nedostižni; stoga su se mladi bavili sečom stabala, uzgojem stoke i pošumljavanjem goletnih predela. Omladinci čija je mladost izgorela dok je revolucija kalila novo društvo, otkrili su da, u poređenju s otvorenim nebom Unutrašnje Mongolije, veliki gradovi predstavljaju najobičniji ovčiji tor. Ipak, njihov revolucionarni žar je u studenoj i nepreglednoj stepi gubio smisao: čak i kad bi u jedan mah i svi zajedno prerezali vene i istočili gorljivu krv, sasušila bi se ona brže od kravlje balege, a i vredela daleko manje. Ali usud im je bio da plamte, bio je to žig njihove generacije. Zato i nisu časili ni časa: ručne testere i motorne pile razletele su se po zelenom okeanu i pretvorile ga u jalovinu; traktori i kombajni preobrazili su šume prvo u oranice, a potom u pustinje.

Za Je Vendije seča stabala predstavljala je potvrdu opšteg ludila: visoki dahurski ariš, zimzeleni beli bor, vita bela breza, topola čiji vrhovi paraju oblake, mirisna sibirski jela, brest, crna breza i mongolski hrast nestajali su pred najezdom testera što poput čeličnih skakavaca brste sve pred sobom ostavljajući samo panjeve.

Oboreni ariš ležao je ogoljen na zemlji i čekao da ga traktor odvuče. Je Vendije sada je stajala pored drveta i gladila sveže useke na prastarj kori. Često je imala utisak kako kroz te novonastale procepe može da oseti bol koji se sakupio u drvetu. Sledećeg trena uočila je kako, nedaleko od nje, neka ruka takođe miluje palo stablo. Drhtavi prsti svedočili su o tome da njihova srca ispuštaju iste damare. Šaka je bila bele

puti, ali se jasno videlo da pripada muškarcu. Podigla je glavu i ugledala Bai Mulina, mršavog mladića sa naočarima, koji je prekjuche stigao kako bi za list *Da šengčan bao** uradio reportažu o njenoj radnoj grupi. Je Vendije se prisetila kako su joj odranije poznati njegovi članci, pisani ugladenim i prefinjenim jezikom, što potpuno odudara od ove ovde grube i negostoljubive sredine.

„Ma Gang, dođi ovamo“, Bai Mulin pozva jednog momka, krupnog kao ariš koji su maločas posekli, pa ga upita: „Koliko je staro ovo drvo?“

„Pa prebroj godove“, Ma Gang pokaza na panj.

„Prebrojao sam. Izgleda: više od trista trideset godina. A koliko ti je trebalo da ga preteterišes?“

„Manje od deset minuta. Kažem ti, ja sam najbrži s motorkom – u koju god grupu da me ubace, tu se odmah zavijori crvena zastava uzornog radnika“, Ma Gang će ponosno, blistajući od sreće, kao i ostali udarnici na koje bi Bai Mulin obratio pažnju. Izaći u revolucionarnim novinama bila je velika i časna stvar.

„Više od tri stotine godina, to mu dođe desetak generacija. Izniklo je za vreme dinastije Ming i ko zna šta je do sada pregmelo i o kakvim je zbivanjima svedočilo, a ti si ga očas posla presekao. Jesi li bar nešto osetio?“

„A šta bi to trebalo da osetim?“, Ma Gang se tupo zagleda u Bai Mulina. „To je jedno obično drvo, a ovde nam jedino toga ne fali. Uostalom, ima tu i starijih stabala.“

„Ajde ti svojim poslom“, Bai Mulin odmahnu, pa sede i lako uzdahnu.

Ma Gang zavrte glavom, razočaran – shvati da Bai Mulin nema nameru da piše o njegovim dostignućima. „Vama pametnjakovićima stvarno fali daska u glavi.“

* Naziv časopisa znači *Napredna proizvodnja*.

Pogledom je prostrelio i obližnju Je Vendije, kao da joj time stavlja do znanja kako je i nju počastio tom opaskom.

Odvukli su drvo. Načičkani panjevi palog drveća i usputno kamenje dodatno su skrnavili divovsko telo, otvarali mu nove rane i drali prastaru koru. Deblo je useklo brazdu u pokrovu od trulog lišća, koja se odmah napunila vodom. Opalo lišće bojilo je vodu u grimiznu nijansu, nalik na krv.

„Mala Je, dođi, sedi“, pozva Bai Mulin i pokaza do sebe. Je Vendije zaista beše umorna, zato spusti alat i pridruži se Bai Mulinu na njegovom panju. Sedeli su okrenuti leđima jedan drugome, u tišini; konačno Bai Mulin progovori: „Znam kako ti je, mislim da smo ovde ti i ja jedini koji se ovako osećaju.“

Predosećao je da Je Vendije neće odgovoriti. Obično je ćutala kao zalivena i tako je retko opštila s ljudima da su novajlije obično mislile da je zaista mutava.

Bai Mulin nastavi, kao za sebe: „Posetio sam ovaj kraj pre godinu dana. Sećam se da sam došao oko podneva i da su domaćini rekli kako ćemo za ručak jesti ribu. Osvrtao sam se po maloj brvnari: u kotlu je strujala voda, od ribe ni traga. Gde će sad naći ribu, pitao sam se. Kuvar je jednostavno sačekao da voda provri pa izašao do potoka koji je krivudao ispred brvnare. Uzeo je oklagiju, udario njome nekoliko puta po površini vode i vratio se s par lososa u rukama. Ova zemlja bila je tako bogata! A vidi je sad – prošetaj do potoka, naći ćeš učmalu mrtvaju. Stvarno više ne znam da li se ova grupa bavi izgradnjom ili razgradnjom!“

„Odakle ti takve misli?“, nežno se na to oglasi Je Vendije. Nije se složila s njim, ali nije ni opovrgla njegove reči.

Bai Mulin je bio prosto zahvalan što je uopšte progovorila.

„Pročitao sam u jednoj knjizi, duboko me ganula... Znaš li engleski?“

Kad je Je Venđije potvrdno klimnula glavom, Bai Mulin iz ruksaka izvuče knjigu plavih korica. Dok joj ju je pružao, osvrnuo se levo-desno, da se uveri da ih niko ne gleda. „Izdata je šezdeset druge, vrlo je uticajna na Zapadu.“

Je Venđije se okrenula da prihvati knjigu. Na koricama je pisalo *Silent Spring*, a odmah ispod toga stajalo je i ime – Rejčel Karson. „Odakle ti?“, tiho upita Je Venđije.

„Knjiga je zapala za oko nekome odozgo, pa su tražili da prevedem delove koji imaju veze sa šumarstvom; hoće da je razdele međ glavešinama i partijskim sekcijama.“

Je Venđije otvori knjigu i ona je istog časa općini. U kratkom uvodnom poglavlju opisana je propast seoceta usled prekomerne upotrebe pesticida. Jednostavno skrojene rećenice svedoćile su da perom upravlja istinski zabrinuta ruka.

„Pisaću Partiji, i to direktno Peking; moram da ih obavestim kako se traljavo rukovodi Radnom grupom za proizvodnju i izgradnju.“

Je Venđije na tren izroni iz stranica knjige u koju se beše zadubila, baci pogled na Bai Mulina, pa se ponovo vrati knjizi, bez ijedne izgovorene reći.

„Zadrži knjigu, ako ti se baš toliko čita, samo nemoj da te neko uhvati – znaš kako je s tim stvarima“, konaćno će Bai Mulin i ponovo se osvrnu levo-desno, za svaki slućaj; potom ustade i udalji se.

[2]

Trideset osam godina kasnije, u poslednjim ćasima svoga života, Je Venđije će se prisetiti traga koji je na nju ostavilo *Tiho proleće*. Jedno od lica ljudske zlobe već beše u njenom mladom umu urezalo ožiljke što se nisu dali izvidati, ali je tek nakon te knjige poćela razložno da sagledava zlo koje nastanjuje ljudski rod. *Tiho proleće* bila je obićna knjiga usko

određene tematike: opisivala je štetne posledice zloupotrebe pesticida. Međutim, ovo novo gledište duboko je potreslo Je Vendžijin svet. Upotreba pesticida je za Je Vendžije predstavljala nešto uobičajeno, svakidašnji, ili makar neutralan čin, a Rejčel Karson joj je otvorila oči: sada je znala kako je, sa stanovišta prirode, upotreba pesticida pogubna koliko i Kulturna revolucija. Koliko je u stvari suštinski nečastivih dela koje smatramo normalnim ili ispravnim oblicima ljudskog ponašanja? U tom misaonom toku iskrсну onda nova misao i natera je da zadrhti od straha: Možda su čovek i zlo povezani kao okean i santa leda što njegovim prostranstvom plovi? Oboje su sazđani od vode, i premda je santa naoko drugog oblika, ona je zaista samo delić nepreglednog okeana. Koliko ljudi smatra da je prozrelo zla koja se kriju iza velike i pravedne Kulturne revolucije? Koliko nas je, poput Rejčel Karson, videlo štetnu stranu zdravo za gotovo primenjivanih pesticida? Možda su sva naša delanja rđava? Možda u nama stoji potka u koju je zlo utkano od davnina, samo svako opaža različite vidove iste muke?

Istinsko moralno otrežnjenje ljudske vrste nije moguće, isto kao što se čupanjem za kosu čovek ne može odlepiti od tla. Podstrek za takav iskorak mora doći spolja.

Ova misao presudno je uticala na ostatak Je Vendžijinog života.

[3]

Je Vendžije je knjigu vratila nakon četiri dana. Potražila je Bai Mulina u jednom od sobičaka namenjenih gostima. Zatekla ga je kako, mrtav umoran i blatnjav, leži na krevetu, u gomili piljevine.

„Šta si to danas radio?“, upita Je Vendžije.

„Toliko sam dugo ovde, nisam više mogao da sedim skrštenih ruku, valjalo je nešto učiniti, a znaš da revolucionarni oci propagiraju kako treba nastupati udarnički i složno. Pentrali smo se po čukama i izašli do Radara; tamo su šume toliko guste da sam do kolena zagacao u mulj i trulo lišće. Doslovno sam se uplašio da će mi od silnog smrada pozliti.“

„Išli ste na Radarski vrh?“ , Je Vendije je zvučala zaprepašćeno.

„Da, dobili smo hitan zadatak da raskrčimo šumu kako bismo formirali pojas zabranjene zone.“

Radarski vrh slovio je za tajnovito mesto. Strmo brdo obitavalo je bezimeno sve dok na njega nisu posadili džinovsku antenu s paraboličnim tanjirom, pa je ono zbog toga prekršteno u Radarski vrh. Oni koji su se iole razumeli u antene znali su da ona ne predstavlja nikakav radarski uređaj jer, iako joj se položaj svaki čas menjao, u tim kretnjama nije bilo utvrđenog obrasca.

Tanjir je i najmanje nalete vetra pretvarao u stravične urlike, koji su se prolamali u daljini. Članovi Radne grupe znali su samo da se na vrhu nalazi vojna baza, a meštani su pričali kako je gradnja započeta još pre tri godine, te da je veliko ljudstvo mobilisano kako bi se sprovela struja i uredio put. Međutim, put je odmah nakon završetka baze uništen, a sve što je od njega ostalo bio je jedva uočljiv puteljak što vrluda među drvećem. Uprkos tome, često se opaža da na vrh sleću i s njega uzleću helikopteri, osim kada duva jak vetar – tada se, uostalom, i antena uvlači u svoje metalno skrovište.

A čim bi se antena ponovo ukazala, nastavile bi da se dešavaju nesvakidašnje stvari: životinje bi se uznemirile, ptice poplašile i uzletale u jatima, a ljude je hvatala vrtoglavica,

mučnina i sijaset drugih opskurnih simptoma. Gorštacima koji žive bliže vrhu opadala je kosa, a tvrdili su kako je to počelo upravo nakon postavljanja antene, pa su o Radarskom vrhu počele da se pletu mnoge legende. Jedanput, vele meštani, padao je krupan sneg koji se, odmah po uzdizanju antene, pretvorio u kišu, a pošto je temperatura bila ispod nule, kapi su se ledile po drveću, tako da se ledom okovana šuma na tren pretvorila u raskošan dvorac. Nedugo potom grane su počele popuštati pod tim teretom, pa su se ledenice, uz gorolomnu riku, rušile na zemlju. Ponekad je ispružena antena vedro nebo pretvarala u munje i gromove, a noću bi po svodu, zbog nje, igrala čudnovata svetla. Prva naredba koju je nadzornik Radnih grupa izrekao ticala se prilaza dobro čuvanom vrhu. Vojnici koji su obezbeđivali bazu imali su pravo da pucaju bez prethodnog upozorenja, stoga je obeležavanje zabranjene zone postalo neophodan zadatak. Prošle nedelje dvojica proletera pošla su u lov na jelene, pa su se, davši se poteru za jednom srnom, nehotice primakli bazi, zbog čega su vojnici na njih osuli paljbu. Stabla se još ne behu proredila, pa su meci samo prošištaali kroz granje i gustiš. Izvukli su se nepovređeni, ali je jedan od lovaca od straha napunio gaće. Sledećeg dana oni su ukoreni na sastanku i možda je upravo ovaj događaj doveo do odluke o stvaranju bezbedonosnog pojasa oko planinskog vrha. Kasnije se ispostavilo da je nalogodavac radova bila vojna baza, a ne nekakav samoinicijativni poduhvat Radne grupe. Činjenica da je baza tako lako mogla da se okoristi Radnom grupom svedočila je, uz to, da je reč o postaji s visokim vojnim uticajem.

Bai Mulin primi knjigu i pažljivo je uvuče pod jastuk. Istovremeno je odatle izvadio nekoliko gusto ispisanih stranica i pružio ih Je Vendije: